

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 193 ՎԵՏԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ Հարաթ 18 Նոյեմբերի

1889

Հարաթ 18 Նոյեմբերի ՎԵՏԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 193

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ. ամիսը՝ 1 ռ., Հատուկ 6 կապիկ:
Բաժանորդը գրեւոր են թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը:

Խմբագրութեան Հասցէն՝ Тифлис. Редакция «Нор-Дар»
կամ Tiflis Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերէն) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարութիւնները լինելու են ամեն լինելու երեք օր:
Յայտարարութիւնները բաւեն 2 կ., ընկալմանը համար կը կտրուի:

ՎԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

ՆՈՐ-ԴԱՐ

ԱՄԵՆՈՐԵԱՅ ԹԵՐԹԸ

Թիֆլիսում

ԱՌԱՋԻՆՎԱԾ՝ 1890 ԹՈՒՄԱՆԻՆ

(Ն. Պ. Ներսիսյանի տարի)

Կը հրատարակուի շաբաթը մէկ անգամ

Խմբագրութեանը կտանաւ: Ա սեպտեմբերի հետագիւրծները

Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, Հատուկ՝ 5 կոպ.

Եւրոպայի, Թիւրքիայի, Ամերիկայի և այլ հեռաւոր երկրներէ բաժանորդները վճարում են տարեկան 30 Ֆրանկ:

Բաժանորդը են գրեւոր իւրաքանչիւր ամիս 1-ից միայն:

Թիֆլիսում բաժանորդը են գրեւոր միմիայն «Նոր-Դար»-ի խմբագրատանը:

Խմբագրատունը գտնուում է Բարոնական փողոցում, պոստ-հեռագրատան դէմ, տուն № 12.

Օտար քաղաքներէ դիմում են խմբագրութեան՝ ТИФЛИСЬ, въ Редакцію ежедневной газеты «НОРЬ-ДАРЪ» կամ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal «Nor-Dar».

Խմբագրութեան հրատարակիչ՝ ՍՊԱՆՍԻՍԻ ՍՊԱՆՍԻՍԻԱՆ

ԲՈՂԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԻՖԼԻՍ

Առաջնորդող. — Գիւղացիների
քաղաք գաղթելու պատճառները:
Հեռագրի ընթերցում:
Բարոնական փողոցում Կովկասի
ցուցահանդէս:

Քաղաքական. — Բարոնական փողոցում
Երկրորդի հետագիւրծները:
Բանասիրական. — Սիրոյ վեպի
(վերջ):
Տեղական տոն:
Յայտարարութիւններ:

ԲԱՆԱՍԻՍԻԱՆ

ՍԻՐՈՑ ՎԵՊԻԿ

(Նովելիս Մատիլդա Սերաֆի)

(Վերջ)

II

Ն. Պ. Ներսիսյան
Խոր դիւեր էր թագաւորում Նեապոլի
սի ծոցի վրայ: Այս ու ախտի հետա
ւոր բարձրացում փայլում ու փոփո
ղում էին մի մի աստղեր:
Պոլիպոսոս տանող ամայի ճանապար
հի վրայ, որ ընկած էր պարսկերի
վերի կողմը, մինչև Նապոլի կրակի շար
քեր էին պլպլում, միայնութիւն և լե
ռութիւն էր տիրում: Այդին տանող պա
տըզամի դռները հանգարտ բացուեցին
և մի սպիտակ լուսնի սողաց դէպի
Փուլիօն, որ երեք ժամ արդէն սպասել
էր:

— Շնորհակալ եմ, ասաց նա, աշխա
տելով միութեան մէջ տեսնել Պաօլայի
դէմը:

— Մենք մեր անձը մեծ վտանգի ենք
ենթարկում, խաղաղ պատասխանեց Պաօ
լան:

— Գիտեմ, չնչնաց Փուլիօն և զուլի
կախից: Նա լուծ էր, այն բոլորները
Պաօլան տուել էր իւր խոստումը: Նրա
կիրքը սաստիկ զրգուռել էր: Սպասե
լու ժամին անհանգիստ ու տաք
ցած ինքն իրեն կրկնում էր: — Թէ ինչ
պիտի ասեմ նրան և մի քանի խօսքերն
ու նախադասութիւնները, որ կ'եսա
մայն արտասանել էր, ստիպում էին
յուզմունքից չուշը կտրուել: Նա զեռ
չերանց լսեց, թէ ինչպէս ծառաները

*) Տես «Նոր-Դար» № 192.

Թիֆլիս, 17 նոյեմբերի 1889
ԳԻՒՂԱՅԻՆԵՐԻ ՔՍՂԱՍԻ ԳՍՂԹԵ
ԼՈՒ ՊԱՏԱՆԵՐԸ

Եթէ մեր երկրում եղել են գիւ
ղեր, որոնք ոչ շատ առաջ գոյու
թիւն ունէին, իսկ այժմ աւերակ
դարձած նրանց տեղերը շատ քի
չերին է լայանի, որովհետեւ այդ
գիւղերում այլ ևս կենդանութիւն
չկայ, տները հերթիկներէն այլ ևս
ծուր չէ բարձրանում, նրանց բը
նակիչները քոչել, գաղթել, ան
լայտացել են — դրա հակառակ Կով
կասի քաղաքներն ընդհանրապէս
նկատելի կերպով աճում են: Կան
քաղաքներ, որոնց բնակիչներն իւ
րաքանչիւր տարի աւելանում են:
Այդ երկուքը կարելի է բացատ
րել նրանով, որ Կովկասի իւրա
քանչիւր նահանգի գիւղերից բազ
մաթիւ գիւղացիներ, ոչ թէ ժա
մանակաւորապէս, այլ ընդ միշտ
գաղթում են գիւղերից և բնա
կութիւն են հաստատում իրենց
մօտիկ նահանգական քաղաքնե
րում, կամ Կովկասի աւելի նշա
նաւոր քաղաքներում՝ ինչպէս
Թիֆլիս, Բաքու, կամ ցրւում են
աւելի հեռու, Կովկասից դուրս
գտնուող քաղաքներ: Նկատելի է և
այն երկուքը, որ փոքր քաղաքների

բնակիչները ձգտում են գէպի կեդ
րոնական քաղաքները և գաղթե
լով իրենց հայրենի քաղաքներից
հաստատուում են կեդրոնական,
աւելի մեծ քաղաքներում: Այդ
կողմից նշանաւոր է Շուշին և յոյժ
հետաքրքիր պատկեր է ներկայաց
նում: Անընդհատ Շուշին դար
դաւում և լցում է. Շուշիի քա
ղաքացիները թողնում են Շուշին
և բնակութիւն են հաստատում
այժմա գլխաւորապէս Թիֆլիսում
և Բաքուում, իսկ շրջակայ գիւ
ղերից գիւղացիները թողնում են
գիւղը և գիւղացիութիւնը և գաղ
թում են Շուշի, դառնում Շու
շիի բնակիչ: Գրողին, վիպասա
նին, դրամատուրգին շատ հետա
քրքիր և առատ նիւթ կարող է մա
տակարարել «Շուշին Թիֆլիսում»:
Մեր խօսքն այս անգամ գիւղա
ցիների քաղաք գաղթելու մասին
լինելով, չենք ուզում քննել, որո
նք այն պատճառները, որոնք ըս
տիպում են գաւառական քաղաք
ների բնակիչներին գաղթելու կեդ
րոնական, մեծ քաղաքները:
Թէ ինչու համար գիւղացիները
քաղաք են գաղթում և դրանցից
շատ շատերը գիւղական զբաղ
մունքին մէջը դարձնելով, քա
ղաքներում բնակութիւն են հաս

տատում — դրա պատճառները շատ
են: Մենք ուզում ենք այստեղ
մատնացող լինել միմիայն մի պատ
ճառի վրայ, որ գլխաւորն է մեր
կարծիքով: Գիւղացին քաղաք է
գաղթում ստիպւած. ստիպողը
նրա տնտեսական կացութիւնն է:
Սրանից օրինակ մէկ 30—40 տա
րի առաջ դիցուեք մի գիւղ ունէր
25 տուն բնակիչ և վարուցանքսի
համար այնքան գէտին, որ լիո
վին բաւականացնում էր գիւղին,
թէպէտև վարուցանքը կատար
ւում էր հին, աւանդական եղա
նակով և միջոցներով. երկրը բե
ր էր, ջրերը առատ, քիչ աշխա
տանքով կարելի էր լինում շատ
արդիւնք ստանալ: Անցնում են
տասնեակ տարիներ, գիւղացու իւ
րաքանչիւր տունը աճում և բազմա
նում է. 25 տունը դառնում է 50
— 60—70 տուն, գիւղացու պար
տաւորութիւնները բարձրում են.
Երկրի բնակիչները բազմանալով
անտառները սկսում են կտրո
րել. արդիւնքով ցածրում են կեն
սատու արդիւնքները, գետի ջը
րերը պակասում են, կլիմայական
պայմանները փոխւում են, հողը
այլ ևս այնպէս արդիւնաւոր չէ...
Մի քանի տասնեակ տարում
կատարուած այս ամեն փոփոխու

բար զրոյցներ անելու, ինչպէս նայում,
ժպտում, խօսում էք դուք: Ո՛հ անիծեալ
քնքշութիւն:

Չնայելով որ Փուլիօն շատ մօտ էր
կանգնած Պաօլային և գրեթէ կարող
էր նրա դէմքի արտայայտութիւնը, բայց
չնկատեց նրա աչքերի մէջ գործող ար
տասուքը:

— Նա երջանիկ էի. դուրսնում էի
երիտասարդութեամբ, արևի լուսով,
բարեկամների շրջանով, հայրենիքիս
գեղեցկութեամբ: Ինչ չորստեալ էր մի
պարզախոսութիւն, որ մարդիկ ամենամեծ
պարծառն էին, ես անձնատէր էի, բայց
հանգիստ, ես թոյլ էի տալիս, որ ինչ
սիրեն, իսկ ինքս սիրոյ ետեւից չէի
ընկնում. մի խօսքով ես Արամազդայ
հոգու պարզութիւնն ունէի:

— Աստուած կը վերադարձնէ ձեզ
այդ, քաղցրութեամբ ասաց Պաօլան:
— Աստուած... ես նրան չեմ աղո
թում:

— Իսկ ես աղօթում եմ միշտ, որ ձեզ
խաղաղութիւն տայ:

— Ո՛հ կեղծաւոր, մի մեղանչէք Աստու
ծոյ դէմ, ինչպէս մեղանչում էք ինչ դէմ:
Իսկեք, դուք պարտական էք ինչ սի
րելու: Նա չափազանց սիրում եմ ձեզ:
միթէ նրա համար, որ չսիրեմ: Այդ
մեծ անարդարութիւն կը լինէր, այդ
պիտի անարդարութիւն չկայ աշխար
հում, նրա մէջ ամեն բան կշռւած է և
կանոնաւոր դասաւորւած. իմ սէքս այն
պէս վառ է, որ ձեզ ես կը բորբոքեմ:
Դուք պիտի մօտենաք ինձ. պիտի թո
ղեք ամուսնի, մայր, տուն, ամենը՝ ինչ
որ սիրում էք, ինչ որ ձեզ թանկ է և
հետեւէ ինձ: Մենք կերթանք հեռի, եր
ջանիկ կը լինիք, շատ երջանիկ... այ
կը սեռնեք: Մենք կուենանք ի հարկէ

և մեր վիշտը, բայց հոգ չէ, այդպէս է
մարդիկ կ'անգրկեն: Մերը մեղանչից զօրեղ
է, ես ձեզ պաշտում եմ, Պաօլա, փախ
չեմք:

— Դուք ցնորուկ էք, իմ բարեկամ,
ասաց Պաօլան յետադարձին կոթնելով և
ցած, դէպի ծով նայելով:

— Ո՛հ, ես չեմ ցնորուկ, բայց եթէ
կամենում էք ինձ ցնորուած համա
րեցէք: Այդ նշանակութիւն չունի:
Բայց այս նշանաւոր է, որ ես չեմ
կարող առանց ձեզ ապրել, որ դուք ինձ
պէտք էք, կարեւոր էք: Ոչ մէկին այն
պէս հարկաւոր չեք, ինչպէս ինձ, իսկ
զօրեղ կամքի առաջ ոչ մի բան չէ կա
րող դիմադրելու: Նա ընդունակ է աղա
մանող հայրենիքու, երկաթը փշրելու:
Դուք կին էք, փախուկ սիրտ ունեք,
ընդունակ էք զգալու, սիրելու, ասելու:
Դուք պիտի նկատեք, թէ ինչպէս իմ
հոգիս, իմ սիրտս կարատուում է ձեզ
համար: Դուք պատկանում էք ձեզ ա
մուսնուն, բայց նրան հարկաւոր չեք,
նա կատարեալ անասուն է, ես նրան
ասում եմ: Այս երկրպագու ուղում էի
սպանել նրան, ես կ'սպանել նրան
վաղը, եթէ ինձ չհետեւէք: Բայց դուք
կը հետեւէք, դուք արդէն եկել էք այն
տեղ զբօսաւայրը, դուք և կը փախչէք
ինձ հետ, գիտեմ:

Ն. Պ. Ներսիսյան ամուր բունց նրա ձեռ
քից և քաշում էր ետեւից:

— Ոչ, ասաց Պաօլան:

— Գնանք,

— Ոչ:

— Ինչի:

— Որովհետեւ ես ձեզ չեմ սիրում:

— Ո՛հ Պաօլա, Պաօլա, այդ մի ասել:

ցաւալին ընդմիջեց Փուլիօն:

— Ապա ինչ կ'ուզէիք, որ ասեմ:

Թիւներն առաջ, միմիայն երկու բան անփոփոխ մնում են իրենց նախկին դրութեան մէջ, թէպէտև ամենից աւելի դրանց փոփոխութիւնը և այդ կողմից դէպի առաջ արած քայլն էր ցանկալի։ Գիւղի ընտելիները ժամանակի ընթացքում կրկնապատկուել են, բայց վարելահողի քանակութիւնը մնացել է միևնոյնը, ինչ որ սրանից մինչև 30—40 տարի առաջ, միևնոյնն է մնացել և վարուցանքս անելու և տնտեսական արդէւնաբերութեան եղանակը։ Նոյն նաւապետական, աւանդական միջոցները անփոփոխ։

Այս վերջին հանգամանքները վերը մեր ասածների հետ միասին ուղարկութեան առնելով, ընթերցողը կը բացատրէ իրեն գիւղերից քաղաք գաղթելու երևույթը։ Գիւղացիներից շատերը ստիպուած են ձգելու գիւղական զբաղմունքը, հալընի երկիրը և քաղաք գաղթելով անտեղ ընտելութիւն հաստատելու։

Այդ տեսակ գաղթականութեան, այսինքն գիւղացիների այն գաղթականութեան, որ հետևանք է մեր վերը մէջ բերած պատճառների, առաջն առնել կամ դադարեցնել անկարելի է, որովհետև նրան առաջացնող պատճառներն ոչնչացնել կարելի չէ։

Իսկ մի պոչ է, որ կատարւում է ամեն երկրում և միևնոյնը կրկնւում է մեր երկրում։ Կարելի է միայն գիւղացիների քաղաք գաղթելու ձգտումը կանոնաւորել և չափաւորել։ Այդ պէտք է ցանկալի և աշխատել ի կատար ածել մեր երկրի և նրա ընտելիները

բարորդութիւնն ի նկատի ունենալով։

Գիւղացիների քաղաք գաղթելը կանոնաւորելու համար, բացի շատ բաներից, որոնք հալոց մամուլի շրջանակից դուրս են, անհրաժեշտ է, որ գիւղացին ընտելանալ գիւղատնտեսութեան և հողագործութեան նոր և լուսաւոր աշխարհում ընդունուած եղանակների և միջոցներին։ Գիւղի ընտելացում է, որ արդի գիւղացին, քիչ ժամանակում և համեմատաբար հոգի փոքր տարածութիւնից աւելի շատ արդէւնք ստանալ։ Իսկ այդ կէտ նպատակին կարող չէ հասնել արդի գիւղացին, իւր հին, աւանդական միջոցներով։ Բացի այդ գիւղացիների մէջ քաղաք գաղթելու ձգտումը կանոնաւորելու մի միջոցն էլ բարոյական կրթութիւնն է, որից բոլորովին զուրկ է գիւղացին և գիւղութեամբ ենթարկւում է զեխութեան և մոլի կենցաղավարութեան։ Գիւղացու բարոյական կրթութեան հիմքը պէտք է լինի եկեղեցին։ Գիւղը պէտք է մօտեցնել և կապել եկեղեցու հետ, այն ինչ ցաւով պէտք է խոստովանել, որ գիւղացին հեռացել է եկեղեցուց, նա եկեղեցու երես չէ տեսնում։

Թէ ո՞րքան մեծ խորհուրդ ունի եկեղեցին դեռահին, հասարակ գիւղացու համար, այդ պէտք է հասկանալի լինի արդէն այն հանգամանքից, որ հասարակ ժողովրդի, ամբողջ փիլիսոփայութիւնը, մինչև անգամ բանաստեղծութիւնը անփոփոխ չեն եկեղեցու և կրօնի մէջ։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՆՈՐ-ԴԱՐ»-ի
ՀԻՄՆԱԿԱՆՈՒՄ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՅՈՒՆ

ՂԱԼ ԱՐՎԱԿ, 16 Նոյեմբեր. — Զինուորական-ցլատերազմական նըպատակով ուղևորած գեներալ Մատիկեւը և սպաները Կերկում եղած միջոցներում, Բուխարա-Աւղանական սահմանի վրայի Բօսաղա գիւղում գեներալին ներկայանում է աւղանական զօրավարի կառավարիչ սպան և յայտնելով Արքուրտհման էմիրի և աւղանցիների գէպի ռուսները տածած համակրութիւնը, խնդրում է ընդունել սպաների համար պատրաստուած հիւրասիրութիւնն ու ձիերի համար ուղարկուած կուրը։

ՎԵՆԱ, (Սեպտ. 16) թղթակցից. — Լանդերբանի վարչութիւնն երէկ ֆինանսների մինիստրութեան խնդիրներէ կայացրեց՝ բոլորական փոխառութիւնը Վենայի բօսայի գործաւորութիւնների մէջ միտցնելու թույլտուութիւն ստանալու համար։

ԲՐԻՍՏՈԼ. — Վաճառականները փայտ կորուցրին նկատողութիւն անելու պատճառով, թէ իրենց կարճակէն պաշտօնից, եթէ հրաժարուին ալլազի բանուորների հետ միասին աշխատելուց, Բրիստոլի և Վանմէտի նաւահանքի տները բոլոր բանուորները թուով մօտ 4000 հոգի, այսօր գործադուլ արին։ Այս գործադուլի հետեւեք կը լինի նաև ծանծաղկուտու երթեկոյտ նաւերի բանուորների և նաւահանքատարի նուրի բանուորների գործադուլը։ Նաւերի դատարկումը բոլորովին դադարած է։

(Նրեկ. հեռ. չորրորդ երեսում)

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

ԷՅՄԱՆՆԻՅԱՆՆԵՐԸ ԳՐՈՒՄ ԵՆ. — Վրաստանի և Իմերէթի թեմի առաջնորդ Կերա-

պետի. Մամբէ սրբազան Սանասարեանի տեղը՝ ս. Սինդի անդամ է առաջարկուած Թիֆլիսի կոնսիստորիայի նախաճարձի միջոցով։ Սարգսի վանահայր և Էյմի-ածնայ կալուածների կառավարիչ արժ. Շիրակոնի վարդապետը։

4. ՊՕԼՍԻՑ նոյեմբերի 11-ին հեռագրում են. «Սուլթանը հրամայեց քննել բոլորի բազմաթիւութիւնները և խոստ պատի կենթարկել յանձնարարներին։ Այդ որոշման առիթ է տուել այն հանգամանքը, որ Հայաստանի թիւք ժողովուրդն էլ, որ նոյնպէս ներգում է քրդերի անդուստ վարմունքից, հայերի օգտին են հակուած»։

Կովկասեան ցուցահանդէսի ըննիչ յանձնաժողովն արդէն իւր գործերն աւարտած լինելով, լուսուած է Եկապոնիտներից ցանկութիւն են յայտնել ընտելութեան չենթարկուելու Կովկասի հանրային վարչութիւնը, բարոն Նիկոլային և իւր Կեօրից Շերալիճէն։

Երազմակիրական ճանապարհով երթեկոյտի ժամանակ Կովկասեան ցուցահանդէսի ժողովուրդն արդէն իւր գործերն աւարտած լինելով, լուսուած է Եկապոնիտներից ցանկութիւն են յայտնել ընտելութեան չենթարկուելու Կովկասի հանրային վարչութիւնը, բարոն Նիկոլային և իւր Կեօրից Շերալիճէն։

Թիֆլիսի 1 զինադիւնի ծառան Նոյեմբերի 16-ի առաւօտեան կախուած է գործուել իւր սենեակում։ Կախուելու համար կապած թիւն այնքան ցած է եղել, որ նա ստիպուած է եղել չորսու և կախուել, որ խնդրուի։

Անդրկովկասեան երկաթուղու զծի վրայ, ինչպէս յայտնի է, Նոյեմբերի 6-ին փորձանք պատահեցաւ և գնացքը խորտակուեց։ Այդ խորտակման տեղի բաժնի կառավարիչ ինժեներ Պանկոն, «ԱՊ. խորտակման արձակուած իւր պաշտօնից։

ԱՍԼԱՅԻՍԻՑ. — Բացուելիք հասարա-

կաց դրադարանի օգտին, որը բաց է անոււ Բար. Ընկ. Եր. այս օրերս պէտք է ներկայացուած արտիւ Կր խաղան «Արդարացի արտիւ» և «Կրթ. կրթութիւն» ամենայն սրտով ու հոգով ցանկանում ենք աջակցել ինչ, միայն ցանկալի էր, որ բացուելիք դրադարանի մասին Բարեգ. Ընկ. Եր. խորհրդէր և վաստակած դրամը դրած դէպի նրա բուն եական օգտին։ Հասկանալով ժողովրդի խաղան պահանջը, Հարկաւ, դրա մասին ընկերութիւնն իւր ժամանակին ժողով կը կապուէ և լաւ կը խորհի։

Հասարակաց ընթերցարանի օգտին ներկայացուած տաղուց յետոյ պէտք է ներկայացուած տաղ ուսուցչական խումբը ուսուցչական չքաւոր աշակերտների օգտին, որոնք, զերթէ, ցուրտ օրերը մերկ ու սղլոր, առանց դասաղլորի և ուսուցչական պիտոյքների՝ շատ անդամ չեն յաճախում դպրոց։

Արիւ երկրներում ձիւն դալուց յետոյ ամեն բանի տրիպաւտում է մեռելութիւն, բայց մեր Արաւելայում ցելը այնքան կենդանի է, որ ձիւնն ուսուցչական կենդանի է և յարուցում տալիս։

Մով և ամառում գիւղերը մարդերը դրոճին է լինում կարծում է, ինչ միութեան ցիւտտ տարատարակ մէջ է, այն աստիճանի, որ լաւագոյն թիւը քիչ է և միմեանցից հեռու։

Երկայում և միւս փողոցներում բոլորովին արտաքին կարգապահութիւն չկայ։ Երեւելայեցիք, որ ձիւնը բերաններն իրենց դրաճանքին ցիւտտ ազատ պահելու համար քշում են մայկերի վրայով, որ և ամեն օրատուօր ասիւտում է մայկից իշխիւ, որ էլ չլին կամ ձիւնը ճանապարհ տալ։ Թողնելը այն, որ շատ անց ու դարձի ակցերում կապում են խայր և դնում են տաշտերով մրդեր։

—Ուր որ կամենար, միայն այստեղ չմտար։
—Հեռի տեղ ցիւտտ կ'աւանդէ։
—Հեռի։
—Կարող եմ վերադառնալ։
—Ո՛ր։
—Գոնէ մի քանի տարուց յետոյ։
—Ո՛ր, երբեք։
—Իսկ դուք ինչ կ'անէք։
—Կանցնեն տարիներ և ես կը մեռնեմ։
—Այսպէս ուրեմն այլ կ'աւանդէ։
—Սրբեք։
—Բայց այդ ինչ հատար մեծ է։
—Պաշտին ձեռքով արեցի իրեն այլ ես ցանկալի բան չունի։
—Ուրեմն մեծք բարեւ։
—Գնար քարեւ։
—Նրանք միմեան անգամ չ'ընտելին միմեանց ձեռքը։ Պարկին չ'ուր եկաւ և մտած մեծ չ'ընտելին լուսնուտի պէս չարժուելով։
—Պաշտին դռնաթափ, արձանացած, հեռուում էր նրա հեռացող բայրերին աւանդները սրած։ Այսպէս լուսնուտի բարձրից տեսաւ թէ ինչպէս նա դնում էր միայնակ Պաշտի պաշտին ճանապարհով, թէ ինչպէս ստուերի նման վերապէս անայտացաւ դիւրեւայ միութեան մէջ։ Միայն այն ժամանակ սղալուեց Պաշտին, երբ մի ձայն իւր ետեւից հայցրեց։
—Պաշտ, դու սիրում ես Պաշտի խոնարհութիւնը։
—Այո՛ւ։

—Աւելի լաւ է լսեցէք. ինչ յուսահատեցնում է ձեր այդպէս քնքոյ ու ցուրտ ձայնը. լսեցէք աղաչում եմ։
—Նա լսեց, Պաշտին կ'ընտելէ պատշաճութիւն յետադարձ, գուրդ կ'աւանդէ ձեռքի մէջ և աշխատում էր խնդրել հեռակալը։ Պաշտին նայում էր դէպ ներքեւ խորին մտածմունքի մէջ։ Պաշտի պայի ճանապարհով մի կառք սլացաւ և մի սուր ծիծաղ հասաւ մինչև պատշաճութիւնը։ Պաշտին գլուխը բարձրացրեց։
—Դուք լաց եք լինում Պաշտի։
—Նա չեմ լալիս, յուսահատ պատասխանեց նա։
—Սրտապիւնդ կ'աւանդէ։
—Նա բաւական սրտապիւնդ եմ։
—Այժմ լսեցէք ինչ որ պիտի ասեմ. ես ձեր բարեկամն եմ, դուք շուտով կը բռնկուիք։
—Ո՛ր երբեք։
—Կրթիւնը, եթէ աղին մարդ էք։
—Այո՛, աղին եմ։
—Այսպէս ուրեմն կ'ընտելէք։ Կրթը մի շատ անպատիւ բան է. դուք դիտեց, որ ես ամուսին ունեմ։ Այս պատասխանը թէև ձեռք յիմար կ'ընտելի, բայց իրօք աղին պատասխան է։
—Բանի որ մենք դեռ աղջիկ ենք, մեր մայրերը ասում են. «Երբեք պիտի սիրեք նրան, որի հետ ամուսնանաք. եթէ չէք կարող սիրել, պարտական էք դնել նրան յարգելու, լսելու, հաւատարիմ լինելու, հոգով և մարմնով նրանք լինելու, թէև դրանից մահ էլ հասնելու լինի ձեզ»։ Եւ մեր մայրերն ոչ միայն այսպէս ասում են, այլ և ամեն մի օր հաստատում են այդ իրենց օրհնակով։ Այդ արեւութիւնը, այդ աւանդական հաւատարմութիւնն և ժառանգական բարեգործութիւնը մայրն արեւան հետ ապիւն

է աղջկան։ Դրա մէջ ոչինչ փառասնդութիւն չկայ. այդ մի հասարակ պարտք է, որ կատարւում է։
—Նա որից մեռնում են, Պաշտ։
—Ձեռն մեռնում։ Կրթը միւս կողմ է. նա վիրաւորում է բարի ամուսնուն, որ հանդիստ, հաւատով, առանց որ և է կասկածանքի մեղանից մի քանի քայլ հեռի ընած է։ Հինց դրա մէջ էլ պարտականութիւն է ամենամեծ անարդարութիւնը։ Զէ որ իսկապէս այն մարդը, որի հետ մենք ամուսնանում ենք, միմեզնի է բերում, չնայելով, որ նա դուք պատուասիրութիւնից կամ ուրիշ հաշուից դուրս է պատկուել։ Նա հաւատում է մեզ իւր անունը, սիրտը, իւր ազատութիւնը, երբում է հաւատարիմ մնալ, անխելի կապերով միասնում է, խաղաղ աշխատում է, մեղ և մեր երեխաների համար։ Մենք նրա միջնորդութիւնն ենք և պարծանքը, մեր մէջ է գտնում նա իւր ամենաթանկագին, սերտ ուրախութիւնները. դրսում ժամանակ անցկացնելով ամբողջ, օրը նա ցանկանում է վերադառնալ, տեսնել մեզ. ամենակրկնիկ ժամերը նրանք են, որ նա անցնում է տանը, կնոջ գրկում։ Ս. մուսնու սէրը—այդ մի չարք մեծ ու փոքր գործողութիւններ են։ Այդ ամենը դուք չէք ուզում գիտացած լինել. կրթը ոչ մի բանի չէ նայում, նա իրեն էլ չէ հասկանում։
—Մարդիկ խաբում են կանանց—ասեա քնի մէջ փնթիւնեաց Պաշտի։
—Այո՛, խաբում են, բայց այնու ամենայնիւ սիրում են։ Ոչինչ էլ կարող չաղթել այն ամուր կապին, որը ստեղծուել է բաւերից, արտասուքներից, համարյաներից ու հաւանքանքներից. ոչ մի բան չէ կարող կտրել սրտի մէջ խորը արմա-

տացած կապերը։ Եւ ահա յանկարծ երևան է զալիս կրթը և ուղում է փչացնել այդ սուր կապերը։ Ո՛ր էք դուք։ Մի պատանի, տղամարդ, անպարփակելի մարդկութեան մի մասնիկը։ Դուք ընկել էք իմ ճանապարհի կամ կորելի է, որ ես եմ ընկել ձեր ճանապարհի վրայ և յանկարծ ինչ սիրել էք։ Ի՞նչ էք արել ինչ համար։ Ոչինչ։ Ի՞նչ կարող էք արել։ Նոյնպէս ոչինչ կամ աւելի ձիւնը չէ շատ բան։ Նա ամուսնու ունի, դուք ուզում էք զրկել նրանից. պատիւ ունի, դուք ուզում էք, որ ես անպէտք փախալ նման դէնք ձգեմ. ինչ յարգում են բարեկամներս, ես այդ պիտի արհամարհեմ. ես հաւատարիմ եմ իմ ամուսնուն, դուք ուզում էք, որ նրան խաբեմ. ես հանդիստ խղճմտաբո ունեմ, ուղում էք, որ յաւիտեան կորցնեմ ինչի։ Որովհետեւ ինչ սիրում էք։ Բայց չէ որ և նա՛ որ հանդիստ մեղ մօտ ընած է, նոյնպէս ինչ սիրում է։
—Այդ ճամբարն է։
—Ո՛րտեղից գիտեք։ Այդ մենք կանայքս կարող ենք ասել, ու մեղ ուրիշը։ Դուք խոսում էք ձեր իրաւունքների մասին։ Ո՛ր խեղճ մարդ, որ խաղաղ ընած ես, դու այնքան սիրելի կ'ունի, որ ամուսնացար նրա հետ. դու տուր նրան քո կեանքի ամենապատեալը. նրա կրթը քո բոլոր յոյսերդ, նրան կ'ընայ էլի, հայր, ամուսին, սիրահայր, բարեկամ, խորհրդատու, հոգատար էլի։ Կ'ընայութեան ժամանակ, նրա համար տանութիւնը հոգով ու մարմնով եւ յանկարծ մի անձանթ, մի անձանթը կ'ամուսնորդեմ եւ լի մարդ, որ ոչինչ չէ արել նրա համար, քո կրթը անաշխարհում է ամուսնութիւն, ուղում է գրկել նրան ամենից։ Եւ դուք

զեռ. խոսում էք անարդարութեան մասին։ Ի՞նչ էք չինում այստեղ։ Ինչի եմ խոսւ ձեզ, պաշտպանում, ձեզ բացատրութիւններ տալիս. ես ձեզ չեմ ճանաչում. հեռացեք իմ ճանապարհից, հեռացեք իմ ճանապարհից։
—Դուք ինչ չէք սիրում, Պաշտ, այ ինչ։
—Այդ ճամբարն է, ես ձեզ չեմ սիրում։
Այդ բոլորի մի թուցիկ լոյս երեւաց թմուսնու սենեակից և երկուսն էլ ստեղծվին։
Այդ լոյսը չքացաւ և կրկին միութեան տրեւց։ Պաշտին և Պաշտին նայեցան իրար և միմեանց հասկացան։ Պաշտին հանդիստ, ասեա թէ մեռնելու պատրաստ, արտասանեց։
—Ողորմած Աստուածածին, քո ձեռն եմ աւանդում իմ հոգին։
Նա աղթեց քած ձայնով։
Պաշտին ըսած էր և ակամջ էր գլխում։ Այլ եւ ոչ մի ձայն չէր զալիս, ոչ մի լոյս չ'աւանդ, ոչ որ չ'երևաց։ Սրեկ այդ մի խաղաղ էր։
Այսպէս այս ժամանակ կանգնած էին. Պաշտին չէր համարձակուում լուսնիւնը իրանգարելու, վերջին խօսքը ասելու։ Նրան թուում էր, թէ այն գիւղերային միութեան մէջ ամեն բան իւր շուրջը չ'ուր եկաւ և չ'ընտելի ինչպէս շուրջը այդ աւերակների միջից։ Ցիւտտ դուրս բարձրացնելով նա զգաց, որ Պաշտի միջից արդարաւոր, խնդրում էին վերջացնել։
—Ես ինչ պիտի անեմ, հարցրեց նա ստուերութեամբ։
—Պիտի գնալ, անշուք չ'եղութեամբ պատասխանեց Պաշտին։
—Ո՛ր։

այ Է
որ Է
Ար-
Մեհեր
հուս
Էր,
սովն
վաս-
րուս
կրդի
մա-
տ ժո-
ներ-
ներ
ու ժը
հերի
երբը
րի և
պամ
յ յե-
նոհ-
յե-
ն ու
սլխու
նայ
սյժի
պոր
չորդ
սխել
Ասու-
ր Էր
ի Է
միջ
Իւը
նո-
ն իւն
իւրը
իւրյ
իւրի
սով-
կամ
սյն
իւ-
երով
ուկ
հու-
հիւ
նով
արծ,
ա-
սով
նով
ար-
ջա-
ն
ուի
իւր-
իւր
նու-

ՀԱՅԻՐԱՐԱԳԻՒԹՅՈՒՆ — Վարարագիյի ժողովուրդը չգիտէ, օգտուել բժշկական այն միջոցներին, որ չառանգաւ իւր ձեռքի տալն է ունենում և էլի չարեանաւորում է իւրաքանչիւր մէջ խարխախելի թիժ օրինակներ առնողացաւ նոյն իսկ քաղաքացու տան նոյաձեռնից մէկը, իսկոյն դիմում են ալլաքին, թիջ չափողներն արդէ ուրիշ կանխարհախնայներով որ այլ զիւրիշ կամ քաղաքացու կայ գլխակալ կամ քաղաքացու թիջիչ, հիւանդանոց, դեղատուն, որմեն ճրկ կամ թեթև ծակալով կարող ձեռք բերել, բայց նա այդ վերաբերալ արարելից այնպէս է խորշում, ինչպէս օտեչ և չէ խորշում թուրքը խող միջին ահա ժողովուրդի ունեցած այդ անհատաւորութիւնից դէպի բժշկականութիւնը սեւելի և աւելի է խնայանում խաբարները աստիճանաբար ձեռն ձաղորդանք, որմենի գլխակալն թիջիչ, հիւանդանոց, դեղատուն, որտեղից արում է ճրկ բոլոր հիւանդներն բաները, բայց և այնպէս այստեղ էլ միջ դրն են կատարում վարմենները, թիջ չափողները և ծուխ տողները, հիւանդացաւթէ չէ մինչև 6 տարեան երեխան, ասում են չոփ է մնացել ունանում են չոփու մօտ, և երեսայի խախտողները զուցէ ջերմ է կամ անկող և կամ մի այլ ուրիշ հիւանդութիւն, բայց չոփիւն երեխայի կողորդից բոլ թէ ճանում է 5—10 կտոր հոնի, արարել կամ դաժարել կողիւր կամ քարէ ուսկի կարոնք և այլպիսով միտաւայնում հիւանդի տիրոջ, որ այլ ևս ուրիւր չկայ, իսկ հիւանդի տէրն էլ հատուկով խաբարայ չոփուին, այլ են տողալը է համարում ուրիշ օգնութիւն և չէ քաշում 5 կամ 10 օր մտնում երեխայի Մի ուրիշը, աւելի չափաւն հիւանդ է՝ արեան պակասութիւնում մի այլ ցաւ ունի, կանչում են զլուային, զիւր են անկ տալիս ու իրենց կողմ հանգիստ նստում և եթէ չէ լաւանք՝ կանչում են դալլաքին նա էլ իւր հիւանդն է րանեցնում, արեւն է կլուում, և այդպիսով զրկում են հիւանդին թիջիւրու ժամանակից և չէ անցնում րանի օր, մեռնում է հիւանդը Ահա անանդացաւ մի կին, հիւանդութիւնը ինչոյն է ինչ կուզի թօղ լինի, կանչում են ծուխ տողին և նա առանց լը և այլութեան իւր ծուխն է տալիս միւս օրը հիւանդի ծիւց խեղդուած անկն են դուրս տանում տնից, և այլն այլն հաջորդ օրինակներ, դեռ ևս չեն տնում այն հիւանդներն մասին, որոնց անում են այս կամ այն ուղիտատեղին ճանապարհին մրեցնելով կրկնապատում հիւանդութիւնը և չուտով միւս խարսն ուղարկում Առաջներում, հինց նախ երկու տարի սրանից առաջ, ուղղութիւն դարձնող չկար այս և սրաց վատթար երեղութիւնի վրայ, իսկ օրն արեւուն է, որ մեք գիւլի նոր իլիւր, չնայելով որ իւր սրբազան պաշտօն է կատարում գիլիւր և ցեղերն այլ լիւրով հիւանդներին և իւր բարի ու վարար օգնութիւնը տալով խրուած արգիլել է դալլաքներին, որ աւելն չկարեն, միւր վալլի Չոփիցն էլ առաջագիւլ է աւելի որ ոչ չոփ հանի և գիւր բայց անի, իսկ ծուխ տողը այլ կնոջը, որ այս մի քանի ամիսուայ յնջըրում մի քանի ամիսը գոհել է լարիկի միւս աշխարհը, զննութեան է թիարկել, որոս ծուխ տուած և մեռած անանդներին հանել են ու ենթարկել չկական հետազոտութեան և տեղել են ծիւց են խեղդուել և խուղարկելով ևս տուող կնոջ առանը, նոյն իսկ իւր բուււր գտնում են ծիւցը նիւթ, իսկ ծաւ այդ կնոջ զործը բնիւրին է քանձաւած, թէ և չենց ցանկանում և ոչ մի կնոջ կորուստը, բայց և այնպէս կարող չուրախանալ եթէ պատուին ժողովուրդին կեղեքողները:

Դժբեր ճանդամներինք մինչև շատ տերեր հետ ի միջի այլոց կար և մեր կեդեցապատկան զեղբորմանատան վճարաբարպայէ 12 զեռնատին պատկան աննաւոր խնդրով Վճիւր զեռնէ որդուած։ Անտառը մօտաւորաւորէ 5000 ըուրլի։ մեր կողմից խոսք և պաշտպանում արժէ Գործակալ չէր։

—

ԲԱՆՈՒՌՑ.—Տնօրին հայ դերասաններ հրաւիրումաբ շուտով կզան պ. և տ. Չմկեանները և տ. Սաթիւնիկը մի քան ներկայացումներ տալու նպատակով։

—Մի ամիս չկայ այն օրից, երբ պեան ծովում էՆաւարդզինե՜հա՜ զինորական չողհնաւը հանդիպելով ժայն խորանուղուցն, բարեխախտաբար Նորին պատկանող Վարդէյը չողհնաւը հանդիմանէ հասնում և Տաւրէզից՝ հասնում անաստիներին ազատում։ Այս քան օրումն նոյն վտանդին է ենթարկում Գիւնթիւթաթէն զինորական չողհնաւ Ափից մօտ լինելով նաւարդները զատաբար մակոյցներով ախ են դուգալիս, մի մակոյի էլ չըլում է ծոթախում անաստիներին, որոնցից երկուսը լող տալով ազատում են, իսկ միւսը նկեր— 5 թէ 6 հոգի խեղդում են։

—

ՎԱԼԱՐՇԱՊԱՍՏԻՑ.—Սրբազան սինոս առանձին Գործերի պաշտօնեան պ. Ռոբին Մելիք-Արամեանը, որ և հոգաբարձու է Վարդապետաւոյ ուսումնարաններին, նու իրից այդ ուսումնարանին ըլլալով, որ չորս թշուառ աշակերտներ իրեցին տեղ հաւելի և վնց իւրով լինելով, որ նրանց չքաւոր ծնողները բաժանուի, ի վշտաւոր իւր տանամուկ որդու ներսէսին։

—Վաղարշապատում կան շատ հիւանդութիւններ, Գաւառական բժիշկը, պատականութիւնն է այդ ցաւերը դարձան տանելը ամիսներով բացակայ է լինում այստեղից, միւս դաւառակներում ի պաշտօնէ գտնուելու ժամանակը նրա տեղը Գործերը կատարում։ Ս. Էմիլիանին ճանարանն բժշկական և Զարկարեանցը, որ ամենայն սիրով անխտիր այցելում է այն ամեն հիւանդներին, որոնց տէրիւրը դիմում են իրեն։ Պ. Զարկարեանցը հիւանդներին մշտաութիւն չէ անում, հարուստն էլ աղքատն էլ, աղան էլ, ծառան էլ ամենքին էլ միշտհասաբար է նայում, և իւր պատանով միջն էլ հնտադոյն լինելով չատերին առողջացնում է։

Ս. Էմիլիանին սինոզի նոր Ատենապալի մպ. Սիմէօն ֆիլիպպոսեանցը, որ շատ տեղ յայտնի է Սիմէօն վարժպետանունով մօծ ինամբ է տանում, որ զրաւրութիւնները լինին գրուած դուստրոց լիզուով, հայացի դարձուածներում և ընտիր ոճով խաթարակ և ումիջիւրէկեղծներինք հետու։ Այստեղի Գործերը միջան է ինմայ շատ դանդաղ էին առաւելութիւնով, որովհետև հայոց երեւոյթանհանում ժաւարդներին չնորհիւ բողոք իրենցը գրուած էին երկարապատում ծածով, բայց ըլլ իմանտով, որով յոյժանհարկութիւն էր լինում ի՞նչ զրազինութիւ կարդացողին և այլախով էլ չատանանակ էր կորցում ի դուր։

Պ. ֆիլիպպոսեանցը դրաւոր լիզուածները խաթարութիւն միջ ներկուռ լինելով ծանր աշխատանք է անում, առանձնապէս Երեւանի օրից մինչև հիմայ դարձուած անկանոն դարձուածները դաւաւրը կանոնաւորելու Օրինակ հնչեց Վարդապետաւոյ բառը, որ դրոծ էլ զրուում արեւմտաօրի մաղով, մինչև հիմայ հասկացում էր կալուածատիրութիւն որ և է կալուած կապալով, վարձուած վարչապետը, բայց այժմ հասկացում է, որ ից պիտի է, որովհետև կալուած վարչապետը ոչ թէ փառաւանք, վարձաւունք է։

[illegible]

զրկում տ. Սաֆրազեանին, որ ս
զին 12 թուամս արժէր:

ԿՈՂԿԱՍԱՆԸ ՑՈՒՑԱՀԱՆԿ

(Վերջ)

Ցուցանադիւսի ամենալիւրջին
թիւը Բագուի նաւթ-արդիւնաշ
րի պաւիթինն է, շինուած 36
կուսի սաժէն տարածութիւնան վր
Պաւլիթին մէջ աւելը լարձարա
րաւարան բարձր, քառակուսի
քնիւյ լայն, իսկ վերեւում աստիճա
նեղացող մի աշտարակի որ ներ
նում է նաւթաշտերի վրայ եղող
րական տակտակեայ ծածկոյթը (B
Սղը աշտարակի բարձրութեան
շինուած են երկու չըմաւորոր, վ
կապտոտ են զրօշազարդ պատյո
միւր միւսիւր բարձր, ուր էլ նա
պաւլիթին մէջից չըմապոյոյտ բա
ցող սանդուղքներով

Այցիւրաներից շատերը քարձ
էին յիշել պատյոշաների վրայ ա
ղից ցուցանադիւսի ընդհանուր
րանը և նրա ակնապարար չըմա
ղիւտը համար իսկ իւրաքանչիւ
ցերտ վճարում էր սանդուղքի
աստիճանների մօտ կանգնած մի
կորրասակայ աղչիկներին՝ լուր
10, իսկ կիրակներին 20 կոպէկ
տուրքը պատկանում էր ուսուսց
դործական ընկերութեան գանձար
իսկ հաւաքողներն այդ ընկերու
ղադրոյներին սանուկներն էին:

Աշտարակի աջ և ձախ կողմերի
ցուած են շինութեան միւս երկու
ւերը, որոնք և աշտարակի ներքին
սի հետ ներառին ներկայացնում
պատէն կիրաւութիւն և 3 սաժէն
էին ունեցող ընդհանուր շինու
և ուր ի ցոյց դրուած էին նաւթ
արդիւնաշանութեան վերաբերեալ
ամենը, ինչ որ կարելի էր ժողով
պաւլիթին մէջ:

Կառուած Սե. Տիգրան (Ռօշիւրի)
րութիւնը ներկայացրել էր. 1) Գե
կում (Բագուի մօտ) ունեցած իւր
ծարարի արտադրւող մանրակար
տակապիւթը, 2) նրա զանազան
դրութիւնները՝ որպիսիք են, նաւթ
րօսին, դաղեյին, բենզին և այլն, բ
էլ գեղեցիկ և խցակապ սրտա
մէջ, 3) զործարանի արտաշանու
ծրազարկան պատկերացոյցը՝ ս
1872-ից մինչև 1889 թուականը, 4)
թաշորի ծածկոյթը (ВЫИРА) և ձոր
լու զանազան դործիների մանր
օրինակները, փայլուն և յղեւած մետ
5) ընկերութեան արտաշանութեան
ղինքում գտնուող ընկալարանն
արձեւտանոցների արտադրած մանր
կարները, 6) նաւթաշորի 110 ս
խորութեան կողմնաստիւրը (проф
կաղմուած այն բոլոր ընկաղները
րոյն պատաշում են հորը փորելու
մանցի, նոյնպէս և նաւթաշորի կ
հատի պատկերը, 7) Բալասանի և
բուշիկի հրապարակների հանա
(ПРОМЫСЛА) յատակադիւր և ընկ
թեան նաւթանցքերի պատկերը, 8
ղուի նաւթային չըմանի նաւթաշ
թեան և նաւթի մշակութեան ծրա
կան տախտակը—սկսած 1863-ից
1889 թուականը, 9) լուսանկար
պատկերներ իրենց բոլոր դործար
րի ներքին և արտաքին մասերի
նաւթային վազօնի փորձարդ օրին
շինած մաքուր և փայլուն մետա
10) ընկերութեան Բաթումի մէջ
ցած դործարանում պատրաստա
թեկեայ արկղիկները (նաւթ 19
համար) և նրանց կազմութեան
մասուէքները Սղը բոլորի կցու
և հարկը զմանապէս քառակուս

[illegible][illegible]

